

A Survive-Minimalizmus korlátai: a szabad szórend
kezelésének problémái egy szigorúan derivációs
mondattani modellben

Jelige: Szalonna

Tartalomjegyzék

Tartalomjegyzék	1
1. Bevezetés	2
2. Elméleti háttér	3
2.1. A generatív nyelvelmélet céljai	3
2.2. A Survive-Minimalizmus elméleti modellje.....	7
2.2.1. Az emberi nyelv komputációs rendszerének elhelyezkedése	7
2.2.2. Jegytípusok	9
2.2.3. Dinamikus numeráció	10
2.2.4. Nincs áthelyezési művelet.....	12
2.2.5. A Survive-elv	13
3. Elemzések Survive-Minimalizmusban	13
3.1. Mellérendelő szerkezetek.....	14
3.1.1. A mellérendelés szerkezetének megközelítései	15
3.1.2. Kötési aszimmetriák a mellérendelő szerkezetekben	17
3.1.3. Részösszefoglalás	23
3.2. A posztverbális szabad szórend jelensége	23
3.2.1 A szabad szórend elméleti megközelítései	23
3.2.2. Levezetési nehézségek	28
3.2.3. A szabad szórend kezelési kísérlete a Survive-Minimalizmusban	30
4. Konklúzió.....	38
Felhasznált irodalom.....	39

1. Bevezetés

Dolgozatom elsődleges célja, hogy bemutasson egy új, a magyar nyelv leírására mindezidáig nem alkalmazott generatív elemzési keretet (Survive-Minimalizmus, Putnam és Stroik 2013) mely a szabvány minimalista modellekhez képest pszichológiailag plauzibilis nyelvtanítást nyújt, és radikálisan egyszerűsíti a leíráshoz használt elemzési apparátust. Feltevésem szerint amennyiben a modell valóban jobb a fősodorbeli minimalista modelleknél, képes lehet olyan nyelvi jelenségeket magyarázni a magyar nyelvben, amelyek leírása eddig problémába ütközött.

E hipotézis tesztelésére két olyan jelenséget fogok vizsgálni, amely a magyar nyelv generatív leírásának története során gyakorlatilag minden megközelítésben problémákba ütközött: a mellérendelő szerkezetek felépítését és az ige utáni szabad szórend okait, annak lehetséges formalizálásával. Dolgozatomban kimutatom, hogy noha a magyar mellérendelő szerkezetek leírására a modell tökéletesen alkalmas, és beváltja a Putnam és Stroik (2013) által tett empirikus jóslatokat, a posztverbális szabad szórend leírására – a derivációs szintaktikai modellek jellegéből, metaelméleti korlátaiból fakadóan – nem alkalmazható. A dolgozat első harmadában röviden áttekintem a generatív nyelvelmélet mint diszciplína céljait és alapvetéseit, majd részletesen ismertetem a Survive-Minimalizmus modelljét, kitérve a standard minimalista modellekkel való eltérésekre, előnyökre. Ezután áttérek a mellérendelés jelenségére, elsőként a szakirodalomban eddig megjelent elemzési módok, valamint azok problémáinak tárgyalásával, majd a Survive-Minimalizmus által nyújtott alternatíva bemutatásával. Végül rátérek a szabad szórend jelenséghöz, először a mellérendeléshez hasonlóan a korábbi megközelítések problémáinak, elégtelenségeinek átfogó bemutatásával, majd annak vizsgálatával, vajon alkalmas-e a Survive-Minimalizmus e jelenséghöz kezelésére, és ha nem, miért? Értekezésemet rövid konklúzió zárja, melyben összefoglalom, kontextusba helyezem a dolgozat eredményeit és azok jelentőségét, valamint felvetek néhány olyan kérdést, melyek megválaszolása jövőbeli kutatások tárgyát kell majd képezze.

2. Elméleti háttér

Annak megértéséhez, miért kívánatos a Survive-Minimalizmus felé elmozdítani a generatív paradigmát, először szükséges rövid történeti áttekintést nyújtani arról, melyek a generatív nyelvelmélet főbb elméleti alapvetései és céljai, és miként térnek le jelenlegi, fősodorbeltől variánsai arról az útról, amely egy pszichológiailag plauzibilis és tudományosan explicit nyelvelmélet felé vezetne. Helykorlátok okán nem adhatunk itt átfogó képet a terület eredményeiről és fejlődéséről, vagy az ez idáig az Univerzális Grammatikának tulajdonított elvekről és paramétereiről, így jelen fejezetben azokra a metaelméleti alapokra koncentrálok, amelyekkel minden önmagát generatívként aposztrofáló elmélet egyetért. Az érdeklődő olvasó átfogó ismertetést találhat Weibelhuth (2005)-ben.

2.1. A generatív nyelvelmélet céljai

Régóta elfogadott, és igen ritkán (ha egyáltalán) vitatott tény az emberi nyelvekkel kapcsolatban, hogy bármely (véges fonémarendszerből, és igen extenzív, de feltehetően szintén véges lexikonból álló) nyelv egy idealizált¹ (Chomsky 1965 értelmében) anyanyelvi beszélője képes végtelen számú jólformált mondatot alkotni és értelmezni.

A fenti állítás gyakorta félreértés tárgyát képezi, így jegyezzük meg, hogy az nem implicálja, hogy bármely beszélő végtelen számú jólformált megnyilatkozást produkálna, avagy tapasztalna élete során. Ebben az értelemben az egyéni beszélők által használt kifejezések halmaza véges, ugyanakkor nincs egyértelműen megszabható határa a potenciálisan lehetséges, létrehozható, de korábban soha nem használt megnyilatkozásoknak.

Chomsky (1965) óta szokványossá vált továbbá a generatív paradigmán belül elkülöníteni egymástól a kompetencia és a performancia fogalmát. A gyakorlatban ez a

¹ Idealizált beszélő alatt egy olyan (nem létező) személyt értünk, aki rendelkezik az adott nyelv anyanyelvi szintű ismeretével (kompetenciájával), de nem gátolják feldolgozási korlátok, nem vét performanciahibákat (pl. nyelvbtlások), sosem fáradt, tehát a nyelv minden egyes mondatáról pontosan meg tudja határozni, hogy az grammatikusnak tekinthető-e az adott nyelvben.

distinkció a következőt jelenti: kompetenciának (vagy I-nyelvnek²) nevezzük a beszélő fejében található absztrakt szabályrendszert, amely lehetővé teszi számára, hogy jólformált mondatokat produkáljon, és megállapítsa, hogy egy mondat jólformált-e. Performancia alatt pedig a kompetencia gyakorlati, beszéd vagy jelek által történő megvalósulását értjük, melyet azonban korlátoz a beszélő feldolgozóképesége, tüdőkapacitása, mentális állapota, stb. Így a kompetencia és a performancia sosem fedheti egymást száz százalékosan.

Egy ehhez hasonló, restriktív elmélet előnyei közé tartozik az is, hogy potenciálisan képes lehet megmagyarázni, miként képesek a gyerekek elsajátítani az anyanyelvüket. Elfogadott tény, hogy a csecsemők nem igényelnek formális oktatást anyanyelvük elsajátításához, az elsődleges nyelvi bemenet (az általuk hallott beszéd) gyakran tartalmaz hibákat, hamis kezdéseket és agrammatikus szerkezeteket. Érvként szokás még felhozni a „negatív bizonyíték hiányát”. Ezt azt jelenti, hogy abból, hogy a gyermek nem találkozik egy bizonyos szerkezettel, nem tudhatja, hogy azért nem találkozott még vele, mert agrammatikus, vagy egyszerűen nem hallotta még.

Gyakorlatilag a fenti paradoxon képezi a generatív nyelvelmélet alapját, és vezette a kutatókat arra a következtetésre, hogy az emberi nyelv komputációs rendszere nagyrészt nyelvfüggetlen és genetikailag adott, valamint a hatékony komputáció fizikailag adott törvényszerűségei (Uriagereka 2000) és univerzális grammatikai elvek által meghatározott. Feltesznek emellett bizonyos kétértékű paramétereket is (pl. hogy egy fej a vonzatai előtt vagy után áll az adott nyelvben), melyeket a gyermek a nyelvvelsajátítás folyamata során a nyelvi input alapján állít be. Egy ilyen elmélet tehát komolyan leszűkíti a lehetséges nyelvtanok körét is.

A generatív szintakták azt vallják, hogy a nyelvi kifejezések felfoghatók forma és jelentés (motiválatlan) párosításaként. (Saussure 1916). Nyilvánvaló az is, hogy az emberek birtokolnak egy „mentális lexikonnak” nevezett rendszert, amely hatalmas számú lexikai egységet tárol. Ezért aztán egy ideális grammatikai modell legalább két interfész-szintet kell, hogy tartalmazzon (Chomsky 1995). A konceptuális–intencionális

² Internális, vagyis belső.

interfész, amely a szemantikai/pragmatikai értelmezésért felelős, valamint a szenzoros–motoros interfész, amely a nyelvi megnyilatkozások artikulációját és párhuzamosan a feldolgozását végzi. Ez a két fogalmilag szükséges interfész-szint szükségszerűen kapcsolatban van a lexikonnal is, hogy lehetővé tegye a lexikailag tárolt információ leképzését az interfészek által feldolgozható formába.

Fontos még említést tennünk két olyan alapműveletről, melyeket gyakorlatilag minden minimalista modellben alapvetőnek és konceptuálisan szükségesnek tartanak, és amelyek felelősek a szintaktikai szerkezetek felépítéséért. Ez a két művelet az Összeolvasztás és a Mozgatás (Merge and Move – az angol terminológiai konvenció alapján nagybetűvel).

Az Összeolvasztás egy két elemen definiált, rekurzív szerkezetépítő művelet, amely két elemből α és β létrehozza azok halmazát, $[\alpha, \beta]$. A szimmetria megtörése érdekében az így létrejött halmaz egyik eleme (a leggyakoribb értelmezés szerint az, amelyiknek a szelekciós kívánalmai az Összeolvasztás során kielégítésre kerülnek) *projektál*, tehát ez fogja az így létrejött komplex elem címkéjét meghatározni. Alább látható erre egy egyszerűsített példa:

(1) Összeolvaszt (eszik (V), kenyeret (DP)) $\rightarrow$ [eszik kenyeret (VP)]

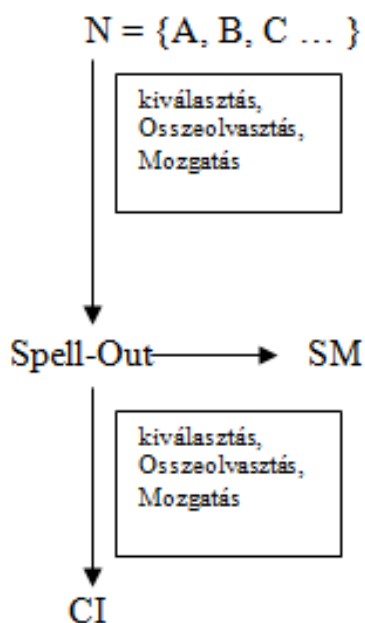
Egy ige és egy vonzata összeolvad, majd az ige projektál, így a létrejövő komplex elem (jelölési konvenció szerint VP) igei természetű lesz.

A második alapművelet, a Mozgatás egy már korábban a szerkezetbe olvasztott elemet helyez át a szerkezet egy másik pontjára. Tipikus példája egy tárgyként funkcionáló elem kiemelése kérdőszói pozícióba:

(2) Mit_i evett Péter _____i?

A fentiek értelmében a standard minimalista grammatikai modell a következőképpen fest: Egy kiválasztó algoritmus a mentális lexikonból kiválasztja a deriváció során

használandó elemeket, majd egy rövidtávú memóriához hasonlatos tárolóba, a numerációba (N) helyezi őket. A numerációból egyenként kiválasztott elemeket az Összeolvasztás és Mozgatás szekvenciális alkalmazása komplex szintaktikai szerkezetekké egyesíti, majd egy adott ponton (Spell-Out) a fonetikai és szemantikai információ szétválik, hogy mindkettőt a megfelelő interfész értelmezhesse. Ez az Y-modell néven vált ismertté (Hornstein 2006).

1. ábra: A nyelv Y-modellje

Ezzel a modellel kapcsolatban azonban rengeteg metaelméleti probléma felmerül, kiváltképp a pszichológiai plauzibilitás kapcsán. A következő fejezetben bemutatom a Survive-Minimalizmust, ami sokat kiküszöböl ezek közül a metaelméleti problémák közül. Mivel ott részletesen is tárgyalni fogom ezeket a problémákat, és megoldásukat is, itt csak tételesen sorolok fel néhányat közülük: Ilyen probléma többek között az Összeolvasztás „vaksága”, és az ennek folytán bekövetkező „derivációs fagyások”, a lexikon és szintaxis különállósága, valamint az, hogy egy ilyen nyelvtan feltehetően nem sajátítható el (Putnam és Stroik 2013).

2.2. A Survive-Minimalizmus elméleti modellje

Stroik (2009) a minimalista architektúrával és Brody (2002) a derivációs szintaktikai modellek (pl. Epstein és Seely 2002) “gyengén reprezentációs” természetével kapcsolatos felvetéseire adott válaszként Putnam és Stroik (2013) olyan elméleti modellt dolgoznak ki, amely szándékuk szerint sikeresen leszámol az ortodox minimalizmusban visszavisszatérő metaelméleti problémákkal, és egy egyszerűbb, pszichológiailag plauzibilisebb alternatívát nyújt, a generatív paradigma keretein belül maradva.

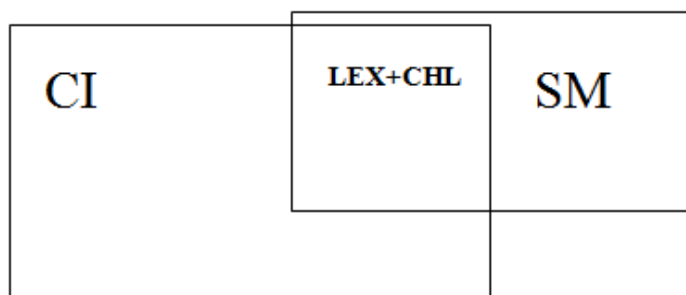
Ez az elméleti keret azonban számos fontos tekintetben eltér a hagyományosan minimalistaként aposztrofált modellektől. A következő néhány oldalon megkísérlek rövid összehasonlítást nyújtani a Survive-Minimalizmus, és a „standard minimalizmus”³ által alkalmazott analitikai eszköztárról, és arról, hogyan lehet előbbi mind empirikus lefedettségében, mind konceptuálisan eredményesebb, kívánatosabb.

2.2.1. Az emberi nyelv komputációs rendszerének elhelyezkedése

Ahogy a fenti érvelésből is kitűnhet, az ortodox minimalista elméletek jelentős többsége az emberi nyelv komputációs rendszerét (CHL – gyakorlatilag azonos a régebbi elméletekben „narrow syntax”-nek nevezett modullal) a lexikonhoz hasonlóan az interfészeken kívülállónak, azokhoz képest externálisnak tekinti. Következésképp a lexikai elemek inherensen tartalmazznak olyan jegyeket, melyek értelmezhetetlenek az interfészek valamelyike számára, és amelyeket eliminálni kell a deriváció folyamán, mielőtt ezek elérik az interfészeket, ezáltal biztosítva a deriváció sikerét. Putnam és Stroik (2013) szerint azonban ez tarthatatlan álláspont, azon egyszerű oknál fogva, hogy nem egyértelmű miért tartalmazzának a lexikai elemek interfész-inkompatibilis jegyeket, amikor az interfészekhez történő továbbítás az egyetlen lehetséges módja a lexikai elemek és az azokból összeállított szerkezetek értelmezésének. Tovább árnyalja a fenti képet az is, hogy mivel a komputáció feltevésünk szerint megelőzi az interfészekhez történő továbbítást (transfer), nem nyilvánvaló, honnan „tudhatja” a komputációs

rendszer egy globális előretekintési művelet (look-ahead) nélkül, mely elemek lesznek az interfészek által befogadhatatlanok, amennyiben nem kerülnek törlésre. Mindezek mellett nyelvelsajátítási szempontból sem célravezető a szintaxisban „ellenőrzés” után törlődő, interfész-inkompatibilis jegyeket feltennünk, a következő okból: amennyiben ezek a jegyek már a szintaxisban törlődnek, nem nyerhetnek a fonetikai forma (PF) szintjén realizációt sem, így nem egyértelmű, hogyan tudná ezeket a jegyeket elsajátítani az anyanyelvével éppen csak ismerkedő gyermek.

A fenti okokból a Survive-Minimalizmus elhatárolódik a fent bemutatott fordított-Y modelltől, és radikálisan eltérő képet fest az emberi nyelvi képességről:

2. ábra: A Survive-Minimalizmus modellje

Amint a 2. ábrán látható, a Survive-Minimalizmus mögött álló nyelvi ontológia szerint mind a lexikon, mind pedig a komputációs rendszer az interfészekben belül, azok „keresztmetszetében” helyezkednek el.

Ami jelenlegi szempontunkból lényeges, hogy a lexikai elemeken nincsenek többé értelmezhetetlen jegyek. A lexikon az interfészekben belül helyezkedik el, így amit azok tartalmaznak, inherensen kompatibilis kell, hogy legyen velük. Ez azt jelenti, hogy a szintaktikai mozgítás bizonyos eseteinek motiválására nem használhatunk gyanús, értelmezhetetlen jegyeket, sem olyan jegyeket, amelyeknek semmiféle szemantikai relevanciája nincs, úgymint a finit tagmondatokban a TP projekció fején feltételezett EPP-jegy, vagy az EDGE típusú jegyek a beágyazott fázisfejekben.

2.2.2. Jegytípusok

A fentiből jól látszik, hogy a Survive-Minimalizmus elvet minden olyan jegytípust, amely

1. vagy nem járul hozzá közvetlenül a szóban forgó lexikai elem szemantikai interpretációjához, csupán „operatív” célokat szolgál (csak azért létezik, hogy a deriváció adott pontján kiválthasson egy mással nem motiválható mozgást),
2. vagy sérti a szigorú inkluzivitás elvét.

Érdemes ezen a ponton röviden áttekintenünk a fentiek tükrében, mely jegyek használatát tartja a Putnam és Stroik (2013) által kidolgozott elméleti keret pszichológiailag motiválhatónak, szemantikailag relevánsnak.

A szerzők tulajdonképpen minden lexikai egységet egy hierarchikusan strukturált jegymátrixként képzelnek el, a következő felépítéssel:

(3) <SUBCAT-F<sePSF<CAT-F<sdPSF>>>>

Lássuk egyesével, mi célt szolgálnak a fenti mátrixban látható jegyek, és mi motiválja éppen ezt a hierarchikus elrendezést:

SUBCAT-F: Tulajdonképpen a majdnem minden generatív megközelítésben valamilyen formában megtalálható „szubkategorizáció” illetve „valencia” fogalmának Survive-keretbeli inkarnációja. Jelen esetben az „F” változóként szerepel, értéke attól függően, hogy hány grammatikai kategóriát ismerünk el primitívumként, lehet: D, N, A, V, v*,v, T, C, stb. Lényegében ez a jegy határozza meg azt, milyen típusú és hány vonzatra van szüksége egy adott lexikai elemnek. Példának okáért a *szeret* ige <SUBCAT-D> értéket kapna, mert határozott főnévi argumentumot igényel.

CAT-F: Az előzőek értelmében intuitíve is könnyedén felismerhető, hogy a CAT-jegy egy lexikai elem saját, inherens kategóriabeli specifikációját hivatott kódolni. Felvehető

értékei feltevésünk szerint azonosak a SUBCAT jegy lehetséges értékeivel. Ezen a ponton érdemes mellékesen kitérnünk a Survive-Minimalizmus egy potenciális gyengeségére, amely pontosan a jegyek ilyen kategorizációjából fakad. Az eddig megjelent, Survive-Minimalizmussal foglalkozó munkákból nem nyilvánvaló ugyanis, miképpen volna a fenti jegymátrixokban kódolható egy „C-T-v*-V” felosztásnál valamelyest fejlettebb tagmondati kartográfia (Dékány 2011, Cinque 1999). Amennyiben például a mondat fő projekciós gerincén (projection line) különálló projekciókban helyezkednek el az eltérő viselkedést mutató kvantorok (DistP, RefP, stb.). Nem triviális kérdés, és nem is teljesen nyilvánvaló, vajon milyen kategóriájúnak kellene tekintenünk ezen projekciók fejét. (Mely ráadásul az esetek döntő többségében fonetikailag üres, amit a Survive-Minimalizmusnak metaelméletileg el kell vetnie, elsajátíthatósági okokból). A legkézenfekvőbb, valamint mind empirikusan, mind konceptuálisan legvonzóbb alternatívának tűnik mégis önálló kategóriaként kezelnünk ezeket, hiszen így mind a fenti, kartografikus elméletek elemzéseit jó eséllyel átültethetjük elméleti keretünkbe, másrészt viszont Cinque (1999), Starke (2001) és más szerzők kartografikus megközelítéseivel ellentétben nem kell a funkcionális szekvenciát „F-Seq” valamiféle szintaxison kívül, „az éterben” létező, önálló primitívumként feltennünk, hiszen a kartográfia a lexikai elemek jegyspecifikációjának mellékjelenségeként áll elő.

2.2.3. Dinamikus numeráció

A Survive-Minimalizmus keretén belül Putnam és Stroik (2013) az emberi nyelv komputációs rendszerének (CHL) „fagyálló” jellegét úgy kísérlék meg motiválni, hogy elvetik az N numerációba helyezett lexikai egységek pre-derivációs, vak szelekcióját.

Amint azt fentebb láthattuk, minden olyan szintaktikai rendszer, amely nem tételez fel globális előretekintést a deriváció előtt (amit gyakorlatilag minden kurrens elmélet igyekszik elkerülni), ugyanakkor vakon, egy lépésben választja ki a numerációba helyezendő lexikai elemeket, szükségszerűen „interfész-fagyásokat” (crash) fog produkálni. Egy „fagyálló” szintaktikai modell kidolgozásának legfőbb célja az, hogy

választ adjon arra a kérdésre, miként akadályozhatjuk meg, hogy CHL bármi olyan szerkezetet előállítson, amit az interfészek nem tudnak hasznosítani

Hogy a szabvány minimalizmussal szembeni eltérések még egyértelműbbek legyenek, tételezzük fel, hogy a numeráció nem lexikai egységek egy lépésben létrehozott, statikus tárhelye, amely a deriváció folyamán apránként kiürül.⁴ Ehelyett lépésről lépésre, a deriváció aktuális állapotának (peremének) megfelelően, „kívánság szerint” konstruált „gyorsítótár”. Ez tulajdonképpen annyit jelent, hogy amikor egy LI (lexikai elem) a szerkezetbe olvad, a numeráció szondázza a lexikont, olyan elemeket keresve, amelyeknek <SUBCAT> jegyei illeszkednek az előző lépésben olvasztott elem <CAT> jegyéhez. Amennyiben létezik ilyen elem, azt a szondázó algoritmus (probing algorithm) a numerációba helyezi, ahonnan egy következő derivációs lépésben a szerkezetbe olvadhat. Ez tulajdonképpen meggátolja, hogy valaha is létrejöhessen olyan szerkezet, amit az interfészek nem képesek feldolgozni, hiszen eleve kizárólag egymáshoz illeszkedő elemeket választunk ki a lexikonból. Tételezzük fel a példa kedvéért a következő helyzetet:

1; $N = \{\emptyset\} \rightarrow \text{NUM}$ üres

2; $N = \{ \langle \text{CAT: D} \rangle \} \rightarrow$ A *Péter* lexikai egységet kiválasztjuk a lexikonból, és a numerációba helyezzük. A deriváció olyan lexikai egységgel indul, melynek nincsenek SUBCAT jegyei. A következő lépésben ez az elem a derivációba olvad.

3; $N = \{ \langle \text{CAT: D} \rangle, \langle \text{SUBCAT: D} \langle \text{CAT: V} \rangle \rangle \} \rightarrow$ A *szeret* igét kiválasztjuk a lexikonból, mivel <SUBCAT> jegyének értéke (D) megegyezik a már derivációba került lexikai elem (*Péter*) <CAT> jegyének értékével. Miután az ige <SUBCAT> jegye ellenőrzi *Péter* <CAT> jegyét, utóbbi, mivel nincs több ellenőrzésre váró jegye, deaktiválódik a numerációban, további szintaktikai műveletekben nem vehet részt. Ezután a

⁴ A „standard” minimalizmusban, minden numerációba kerülő lexikai elem rendelkezik egy indexszel, mely megmondja, az elem hány alkalommal léphet be a szerkezetbe. Minden alkalommal, amikor egy elem a szerkezetbe olvad, az indexe 1-el csökken. A fentiekben tárgyalt vak szelekciós problémán felül a megközelítés sérti Chomsky inkluzivitási feltételét is, mely azt mondja ki, hogy a numerációban (és a derivációban) nem lehet jelen semmi olyan, amit a lexikai elemek inherensen, lexikai specifikációjuknál fogva nem tartalmaznak. Ebbe beletartoznak a nyomok, indexek és a Lasnik és Saito (1984) értelmében vett gamma-jelek is.

hierarchikusan legmagasabban álló jegy projektálódik mint új derivációs perem, mely jelen esetben az ige <CAT-V> jegye. Ez fog a következő lexikai szelekció irányadójaként szolgálni (mondjuk v^* számára). A deriváció fentiek szerint való elképzelése Stroik (2013) szerint tökéletesen megfelel Boeckx (2007) a komplex komputációs rendszerek működésével kapcsolatban tett kívánalmának, mely szerint bármely komputációs rendszer által létrehozott objektum „peremeinek” könnyen felismerhetőnek kell lennie. Ezt Boeckx (2006) *gyors peremdetekció elve* foglalja össze:

„A hatékony, optimális leképzés biztosítása érdekében a feldolgozási döntéseket olyan gyorsan kell meghozni, amennyire lehetséges. A gyors peremdetekció jelentős mértékben hozzájárul a leképzés hatékonyságához” (Stroik 2013: 27).

2.2.4. *Nincs áthelyezési művelet*

Putnam és Stroik (2013) rámutatnak, hogy a mozgatas által létrehozott „lánc” fogalma reprezentációs fogalom, melynek nincs helye egy szigorúan derivációs modellben. Rámutatnak arra is, hogy *magát a mozgatas műveletét* nem tudják értelmezni az interfészek. A mozgatas *eredménye* értelmezhető, hiszen a lexikai elemek értelmezhetőek több szerkezeti pozícióban is, de a mozgatas szükségessé tenné a teljes derivációs történet rekonstrukcióját, hogy a lánc megfelelően értelmezhetővé váljon.

Ezen felül amellet érvelnek, hogy a mozgatasi művelet mint elméleti primitívum ontológiailag költséges, hiszen a numerációban és derivációban lévő lexikai elemekről (melyek eleve másodrendű másolatai a lexikonban található elemeknek) további másolatokat készít. Ha elfogadjuk a hipotézist, miszerint az interfészek egy lexikai elemet értelmezhetnek diszjunktan (pl. fonetikailag a mondatélen, kérdőszói operátorként, szemantikailag pedig az ige egy argumentumaként, a kiinduló pozíciójában), a mozgatasi művelet viszont önmagában nem értelmezhető, tarthatatlanná válnak az érvek a mozgatas konceptuális szükségessége mellett. Úgy tűnik, a szintaxis nem törődik azzal, hogyan kerül egy lexikai elem egyik szerkezeti pozícióból a másikba.

Szükségessé válik tehát egy új műveletet feltételeznünk, amely nem támaszkodik „derivációból derivációba” leképzésekre (amely eleve reprezentációs természetű), hogy a korábban a szerkezetbe olvasztott elemeket áthelyezze. A következő bekezdésekben Putnam és Stroik (2013)-ra támaszkodva bemutatom, hogy a külső Összeolvasztás magában foglalja az áthelyezési műveleteket, így ezek teljesen elvethetőek. Ez azonban rendkívül sarkalatosan egy, az azonos lexikai elemek többszöri megjelenését szabályozó elv feltételezésén múlik, amelyet Stroik (2009) *Survive-elv*nek nevez.

2.2.5. A *Survive-elv*

Annak érdekében, hogy a természetes nyelvekben megfigyelt mozgatószoros jelenségekről egy külön mozgatószoros művelet feltételezése nélkül adjon számot, Stroik (2009) azzal a munkahipotézissel áll elő, hogy egy lexikai elem nem minden jegye kerülhet a szűken értelmezett szintaxisban ellenőrzésre, amikor először belép egy szerkezetbe. Elméletének lényege, hogy az olyan lexikai elemek, melyek még ellenőrizetlen jegyekkel rendelkeznek, nem kerülnek elmozgatásra, hanem aktívak maradnak a numerációban („túlélnek”), és később újra a szerkezetbe olvadhatnak, amikor egy, az ő jegyeiket ellenőrizni képes fej megjelenik. Egy lexikai elem addig „él túl” a numerációban, amíg minden egyes jegye ellenőrzésre nem kerül. Ezt Stroik (2009) a *Survive-elv*ben foglalja össze, mely egyben az elmélet névadója is:

Survive-elv: ha Y szintaktikai objektum egy X-fejű XP-ben, és rendelkezik [+F] ellenőrizetlen jeggyel, amely nem kompatibilis X jegyeivel, Y aktív marad a numerációban.

3. Elemzések *Survive-Minimalizmusban*

A fentiekben láthattuk hogy a *Survive-Minimalizmus* radikálisan elrugaszkodik a fősodorbéli minimalista elméletektől mind a mögötte álló nyelvtanológia, mind pedig az elemzéshez használt analitikai apparátus tekintetében. Jelen fejezetben arra teszek

kísérletet, hogy a modell hatékonyságát és empirikus jóslatainak helyességét magyar mondattani jelenségeken teszteljem.

Érdemesnek tartom azonban előbb megindokolni, miért a mellérendelésre, és a posztverbális szabad szórendre esett választásom a dolgozat alapjául szolgáló empirikus jelenségek kiválasztásakor. Először is, mind a mellérendelés (Bánréti 2007, Schachter 1977, Skrabalova 2003, Munn 1986) mind pedig a szabad posztverbális szórend (É. Kiss 2002, Surányi 2011, É.Kiss 2008) olyan jelenség, melynek leírása a kortárs szintaxiselméletben szabványnak mondható minimalista program keretein belül komoly problémákba ütközik, főként a modell belső korlátainak következtében. Ezért aztán mi is kínálhatna jobb alkalmat egy új, az adott nyelvre még nem alkalmazott grammatikai modell „tesztelésére”, mint olyan jelenségeköröket (próbálni) leírni vele, amelyeket más modellek nem képesek adekvátan kezelni.

A másik oka annak, hogy a két jelenségekört párhuzamosan vizsgálom, a jelenségek jellegéből fakad. Mind a mellérendelés, mind a posztverbális szabad szórend szerkezete (egymáshoz nagyon hasonló) kötési szimmetriákat és aszimmetriákat mutat, melyek paradox módon egyszerre tennék szükségessé a generatív paradigma hajnalán (Chomsky 1965, Jackendoff 1977) még szokványosnak mondható „lapos” (kettőnél többfelé ágazó), valamint a modern szintaxiselméletek által kizárólagosan elfogadott bináris elágazású, hierarchikus szerkezetek feltevését. Ehhez kapcsolódik harmadik érvem is: a mellérendelő szerkezetek szimmetriáiról és aszimmetriáiról a Survive-modellnek rendkívül erős predikciói vannak. Amennyiben bebizonyosodik, hogy a magyar nyelvre is igazak e predikciók, egyrészt legitimációt sikerül nyernünk a modellnek a magyar nyelv leírására, másrészt pedig megnyílhat az út más, hasonlóan paradox jelenségek (pl. posztverbális szabad szórend) leírása felé is.

3.1. Mellérendelő szerkezetek

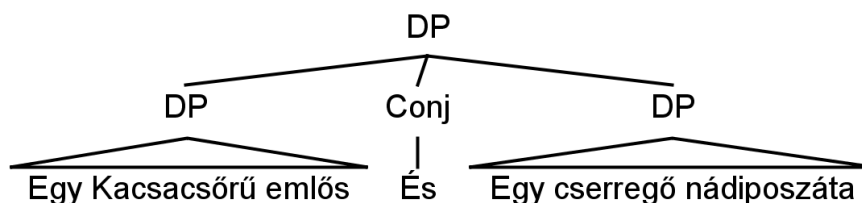
A mellérendelő szerkezetek – a posztverbálisan elhelyezkedő argumentumokhoz hasonlóan – mind a hierarchikus elrendeződésre, mind annak hiányára szolgáltatnak egymásnak ellentmondó bizonyítékot. Igen fontos metaelméleti kérdések is felmerülnek a

mellérendelés elemzése során, hiszen (ugyancsak a posztverbális szórenddel párhuzamban) az ilyen szerkezetek leírására gyakran használt „lapos” szerkezetek (Bánréti 2007) ellentétesek az elmúlt évtized generatív nyelvészeti kutatásaival, melyek kizárólag bináris elágazású szerkezeteket engedélyeznek. A fenti probléma feloldására tett kísérletek több, egymástól gyökeresen eltérő szerkezetet eredményeztek, melyeket alább röviden ismertetek, és bemutatom előnyeiket, valamint hátrányaikat is. Ezután demonstrálom, miként birkózik meg a mellérendelő szerkezetek leírásával a Survive-Minimalizmus, és igyekszem választ adni arra a kérdésre, vajon átültethető-e ez a fajta megközelítés a posztverbális szórend problémakörére.

3.1.1. A mellérendelés szerkezetének megközelítései

A legkorábbi, egészen a '90-es évekig széles körben elfogadott nézet a mellérendelő szerkezetekkel kapcsolatban azt az intuíciót ragadja meg, hogy a szerkezet mellérendelt tagjai (konjunktumai) grammatikai (kategoriális, tematikus, egyeztetési) jegyeiket tekintve azonosak egymással, ebből adódóan nem szükséges hierarchiát feltételeznünk az ilyen szerkezetekben.

Ezen elmélet szerint a mellérendelő szerkezetek gyakorlatilag [x [x1] és [x2]] formátumúak. A könnyebb átláthatóság kedvéért alább ennek egy ágrajzos ábrázolása látható.

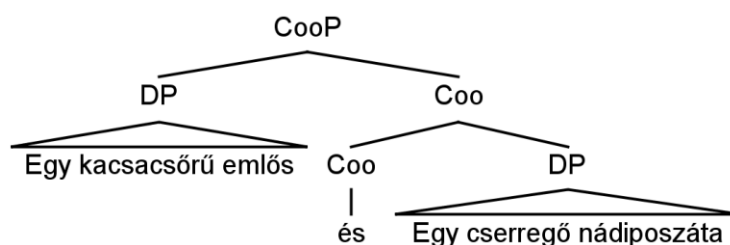
3. ábra: Lapos mellérendelés

A fenti struktúra intuitíve helyesnek tűnik, noha súlyos metaelméleti problémák merülnek fel vele kapcsolatban, mind abban a keretben, melyben eredetileg bevezetésre került, mind (és legfőképpen) pedig a modern minimalista megközelítésű elméletekben. Először is az X'-elmélet alapján a szerkezetnek két feje van (*emlős*, és *nádiposzáta*) amelyek mindketten mélyen be vannak ágyazva saját maximális projekciójukba. Ha

elfogadjuk azt a tézist, miszerint a projekció mindig egy választó (selector), illetve kitöltetlen (unsaturated) elem (fej) és egy választott XP összeolvastásaként jön létre, nem egyértelmű, hogy két maximális projekció uniója miként projektálhat új címkét.

Mindemellett a mellérendelő kötőszó státusa is kérdéses. Ellenáll mind a mozgatsáknak, mind a modifikációnak, tehát fejszerű tulajdonságokat mutat. Ebben az esetben viszont definíció szerint neki magának kellene címkét projektálnia egy már maximális projekcióval való egyesülésekor.

A másik megközelítés, mellyel szeretném az olvasót megismertetni, mielőtt rátérek a mellérendelő szerkezetek Survive-alapú elemzésére, a szigorúan bináris koordináció (Schachter 1977: 46, Munn 1986). Az elemzés lényege a következő:

4.ábra: Bináris mellérendelés

A binárisan elágazó mellérendelés előnyeinek főként metaelméleti természetűek. Először is nem mond ellent Kayne (1994) általánosításának, miszerint minden szintaktikai szerkezet legfeljebb bináris elágazású, ebből kifolyólag a mellérendelés megszűnik az „idejétmúlt elméletek” maradványának lenni. Ennek ellenére problémába ütközik a mozgatási jelenségek magyarázata kapcsán: általánosan elfogadott a szakirodalomban, hogy a komplementumok kiemelhetők, viszont a második mellérendelt tag kiemelése markánsan agrammatikus szerkezetet eredményez. A transzformációs-generatív nyelvészet korai éveiben ezt a Mellérendelő Szerkezet Megszorítás (Coordinate Structure Constraint – CSC, Ross 1967) magyarázták, amely lényegében nem adekvát magyarázat, hanem egy empirikus általánosítás, mely kimondja, hogy egy mellérendelő szerkezetből a tagok nem mozgathatóak ki különállóan, kizárólag ún. ATB (across the board) kiemeléssel.

- (4) Mit vásárolt meg Péter___ és evett meg Gabi___?

A fenti általánosítások esetlegesen magyarázhatóak volnának egy ECP (Empty category Principle – Üres kategória elve) alapú elmélettel, azt állítva, hogy mivel a mozgatók nyomainak megfelelően kormányozva kell lenniük, és a mellérendelő kötőszó mint funkcionális fej nem minősül megfelelő kormányzónak (proper governor), így nem engedélyezheti az elmozgatott mellérendelt tag nyomát. A probléma csupán az, hogy a fősdórú minimalizmus rég megszabadult az ECP-hez hasonló reprezentációs kimeneten operáló szűrőktől, és (szintén reprezentációs kimeneten definiált) szerkezeti konfigurációktól mint a kormányzás. Ezért tehát nem egyértelmű, hogy átültethető lenne-e egy ilyen megközelítés a jelen modellbe.

A Survive-Minimalizmus az egyetlen általam ismert elméleti keret, amely kimerítően számot képes adni a mellérendelő szerkezetek szimmetrikus és aszimmetrikus vonásairól, valamint (bizonyos fókig) a belőlük történő kiemelés problémájáról. Mivel a posztverbális szabad szórend által mutatott kötési szimmetriák/aszimmetriák igen hasonlóak ahhoz, mint amit a mellérendelő szerkezetek vizsgálata során láthatunk, érdemes megvizsgálnunk, vajon előbbi is képes-e a modell adekvát módon kezelni, ezzel érvelve a modell legitimitása mellett, avagy – ha az eredmények azt indokolják – ellen. Ezelőtt azonban bemutatom a Survive-Minimalizmus mellérendelés koncepcióját, és annak empirikus előnyeit:

3.1.2. Kötési aszimmetriák a mellérendelő szerkezetekben

Elsőként lássunk egy kötött változóként funkcionáló névmásokkal kapcsolatos kötési aszimmetriát:

- (5) [[[Minden ember] és a [kutyája]] hazament.]
 (6) *[[[A kutyája] és [minden ember]] hazament.]

Míg az első példát kivétel nélkül grammatikusnak ítélik meg az anyanyelvi beszélők, a második példa erősen degradált a fonetikailag hangtalan névmási birtokos és a kvantált DP koreferens olvasata mellett. A pro felszíni hangtani realizálása (*ő*) sem mentené meg a szerkezetet, a koreferencialitási lehetőségek azonosak.

Az ehhez hasonló kötési aszimmetriák szolgáltatnak bizonyítékot a kutatóknak a mellérendelő szerkezetek hierarchikus elemzése mellett. Ami azonban váratlan, még egy hierarchikus modellben is, hogy míg a fenti aszimmetria magyarázata szükségszerűen szerkezeti hierarchia feltevését igényli, nem nyilvánvaló, miként magyarázható abból kiindulva, hogy a kötési elvek megsértése (és a kötés általánosságban) K-vezérlést igényel. A probléma az, hogy míg a C-kötéselvet⁵ sértő névmást tartalmazó frázis vezérli ugyan a kvantált DP-t, maga az inkriminált pro nem.

Putnam és Stroik (2013) szerint amennyiben fenn akarjuk tartani, hogy a kötési elvek megsértése K-vezérlést és szerkezeti felsőbbrendűséget igényel, el kell ismernünk, hogy úgy tűnik, mintha a mellérendelő szerkezetek bal tagjának minden konstituense vezérelné a teljes jobb oldali tagot. Ez esetben nem számít, milyen mélyre van a pro ágyazva, mindenképpen kötéselvet sértene.

Felismerve, hogy a fent vázolt probléma sokkal észrevehetőbb különböző mélységű beágyazásnál, Putnam és Stroik (2013) hét nyelvből vizsgál mellérendelési adatokat, melyeknek mindegyike alátámasztja elméletüket. Az elemzésük azonban nem tartalmaz magyar adatokat, melyek vizsgálata döntő érv lehet az elmélet mellett.

Most pedig lássuk a fent idézett BCC-t sértő mondatokat

- (7) *Mari felolvasott egy verset [[*neki*_i] és [egy mesét *Palinak*_i]]
- (8) *Mari pénzt adott [*neki*_i és [*Péter apjának*]_i]

Bánréti (2007) állítása szerint a példa agrammatikussága abból fakad, hogy a pro nincs megfelelően kötve. Ez a feltevés azonban problematikus. Az ő példájában valóban kötve kell lennie ugyanis, mivel kötött változóként funkcionál egy kvantált kifejezésben. A grammatikalitási ítéletek azonban azonosak az operátor-változó láncokat nem tartalmazó kifejezésekben is. (**Az anyja és Péter hazamentek*) Egy nem K-vezérlő pro, és egy RDP koreferenciája azonban teljességgel elfogadható, amely azt mutatja, hogy kanonikus esetekben a pro csak a BCB-nek kell engedelmesskedjen, és nincs szüksége semmire, ami köti. (*Az anyja (pro) szereti Jánost*) Itt a névmás nyilvánvalóan nem köti az RDP-t, máskülönben sértene a C-kötéselvet. A fenti kötési adatok tehát nem a pro kötési követelményeiből, hanem a mellérendelő szerkezetek strukturális sajátosságaiból adódnak.

A (7)-es és (8)-as példák eredményei önmagukban nem túl meglepőek, tekintve hogy a datív névmás bármely elméletben kötéselvet sértene ebben az esetben. A következő példa azonban igazán meglepő.

- (9) *Mari azt hiszi [_{CP} hogy (*ő*_i) szereti Zsuzsit] és [_{CP} hogy Ili gyűlöli *Robit*_i]

Mivel a (9)-es példában teljes CP-k koordinációja történik, és a realizált vagy null névmás feltehetően kanonikus alanyi pozícióban van, nem szabadna a jobb oldali mellérendelt tagjában a koindexált RDP-t vezérelnie. Csak azért sem, mert, – teljes CP-ről lévén szó – Chomsky (2001) fázis modellje alapján amennyiben a jobb oldali (feltehetően hierarchikusan alsó) tag derivációja történik először, a tárgy projekcióját tartalmazó v*P már a CP megépülése után elérhetlenné kellene hogy váljon minden további művelet számára. Ennek ellenére egy kötőszó és egy teljes további CP ráépülését is „túléli”, majd képes kötéselvet sérteni. Ez csak úgy lehetséges, ha ezek a szerkezetek nem úgy épülnek, ahogy eredeti koncepcióink alapján nekik kellene.

Hogy ezt még nyilvánvalóbbá tegyem, alább bemutatok egy még mélyebb beágyazást.

- (10) Mari_i felolvasott [egy verset [amit *ő*_{i/*j/*k} írt] és egy mesét [amit [Péter_j anyja]_k írt.]]

Az a tény, hogy az *ő* névmás koreferálhat a mátrixalannyal (*Mari*) de C-kötéselvet sért mind a teljes birtokos DP-vel, mind a birtokossal történő koreferens olvasatkor, azt mutatja, hogy mindenképpen vezérelnie kell a második tag elemeit, annak ellenére, hogy mélyen be van ágyazva a bal tag egy vonatkozó mellékmondatába.

A jelenség nem a névmások „különleges vezérlési tulajdonsága”, hanem a mellérendelő szerkezetek szerkezeti sajátossága, ezt a következő mondattal illusztrálom.

- (11) [Az anyja (pro)_i]_j felolvasta a verset amit pro/*ő*_{i/j} írt.

Az angol megfelelőjéhez hasonlóan a vonatkozó mellékmondatban lévő névmás koreferálhat a mátrixalannyal (birtokos DP) vagy a benne található birtokossal. Nyilvánvaló, hogy a névmásoknak nem szükséges vezérelve lenniük ahhoz, hogy egy mondaton belül található RDP-vel koreferálhassanak. Ezért Bánréti magyarázata a *minden ember és a kutyája* típusú mellérendelő aszimmetriákról nem teljesen pontos. Putnam és Stroik (2013) ugyanerre a következtetésre jutnak, és azt állítják, hogy a bal oldali tag minden egyes konstituense vezérli a teljes jobb tagot, a következő szerkezetet eredményezve:

(12) [X1[X2[X3[JOB TAG]]]]

Ahol az X1+X2+X3 komplexum a teljes bal tagnak felel meg, míg a különálló X-ek annak konstituensei.

Van azonban két probléma, amellyel egy ilyen elemzésnek meg kell birkóznia. Ezeket röviden összefoglalom a következő szekcióban:

1. Nem tiszta miként épülhetne meg a „szabvány” minimalizmusban egy ilyen szerkezet.
2. Az A-kötéselvvel kapcsolatos ítéletek a fentiek pontos ellentétét mutatják: míg a mátrixalany köthet a mellérendelő szerkezetben lévő névmást, a bal tag semelyik eleme nem köthet a jobb tagban lévő elemet.

(13) *Mari szereti [ezeket az embereket_i] és [egymás_i feleségét].

A szerkezet ugyanilyen rosszulformált lenne, ha a jobb és a bal tagokat felcserélnénk. Az *ezek az emberek* azonban mátrixalanyként kötheti az *egymás feleségét* reciprokálist, akármelyik tagban is legyen.

Lebeaux (2009) (idézi Putnam és Stroik 2013) azt állítja, hogy a hasonló adatok magyarázatot nyernek, ha feltesszük, hogy a kötéselvek nem mind azonos időben

kerülnek alkalmazásra a szintaktikai szerkezeten, hanem diszjunktan egymástól. Eszerint a C-kötéselv a deriváció minden egyes pontján alkalmazásra kerül, és amennyiben egy szerkezet megsérti, azonnal agrammatikusságot eredményez, míg az A-kötéselv csupán a Logikai komponensbe küldött végső reprezentációra vonatkozik. A Putnam és Stroik (2013) által a mellérendelő szerkezetekre javasolt levezetés a Lebeaux-féle diszjunkt kötésmodullal tehát képes megmagyarázni az összes fenti adatot. Alább röviden bemutatom érvelésük lényegét:

Az érvelés a következő: a lapos mellérendelés mögötti logika azt sugallná, hogy Survive-modellbe átültetve a mellérendelő kötőszónak (Coo vagy CrD fej) <<SUBCAT-X><SUBCAT-X><CAT-X>> jegymátrixszal kellene rendelkezniük. Azt állítják azonban, hogy egy ilyen jegymátrix értelmezhetetlen egy szigorúan derivációs modellben, hiszen levezetési szempontból nem keletkezik új struktúra, csupán egyik „X” címkéjű projekcióból egy másik „X” címkéjű projekcióba lép át, anélkül, hogy köztük bármi keletkezne. Konklúziójuk, hogy a mellérendelő kötőszók nem rendelkeznek a szokványos értelemben vett jegymátrixszal, ezért képtelenek szerkezetépítő műveletekben részt venni. Szerepük a deriváció megszakítása, és „újraindulásra” kényszerítése. Ezt a megközelítést alább illusztrálom.

Először az első mellérendelt tag épül meg

1. [feleségét],

2. [[egymás [feleségét]]];

ezután az „és” mellérendelő kötőszó belép a szerkezetbe

3. és [[egymás [feleségét]].

Mivel az és nem rendelkezik <SUBCAT-D> jeggyel, amely képes lenne ellenőrizni és deaktiválni a jelenleg projektált <CAT-D> jegyet, a deriváció „újraindul” a második (bal) taggal, gyakorlatilag az első két lépésben létrehozott „megbukott” struktúra tetejére építkezve.

4. [embereket és [[egymás [feleségét]]]
5. [az [embereket és [[egymás [feleségét]]]]
6. [ezeket [az [embereket és [[egymás [feleségét]]]]]

Ez megfelelő szerkezeti konfigurációt nyújt a fenti példákban lévő kötési aszimmetriák magyarázatához. Ha a második mellérendelt tag derivációjának bármely pontján a C-kötéselv megsérül, a szerkezet agrammatikus. De mi a helyzet a (13)-as példában található A-kötéselvi aszimmetriával? Putnam és Stroik azt állítják, hogy mivel az első (jelenlegi jobb) tag még mindig rendelkezik ellenőrizetlen kategoriális (<CAT-D>) jeggyel, újraolvasztással újraegyesül a bal taggal, egy „listamásolási” művelet segítségével, ami a következőkhöz hasonló szerkezetek létrehozásáért felel: ⁶

(14) Cicák, kutyák, pipik....Én mindet szeretem.

Ez deaktiválja az első tag túlélő kategoriális jegyét, ugyanakkor biztosítja a végső szerkezetet is, amelyet a szemantikai komponens értelmezni fog. Mivel az A-kötéselv erre a végső reprezentációra kerül alkalmazásra, a jobb tagban található reciprokális kötéséhez szükséges szerkezeti konfiguráció már nem áll rendelkezésre, így koreferenciális olvasat sem érhető el.

(15) [[egymás [feleségét] [ezeket [az [embereket és [[egymás [feleségét]]]]]

Mivel a mellérendelt tag újramásolása nem „szerkezeti másolás”, ami új derivációs struktúrát hoz létre, hanem „listamásolás”, az újramásolt tag nem vehet részt több szerkezeti relációban, helyesen megijósolva az A-kötéselv megsértését a (13)-os példában.

⁶ A standard minimalizmus semmilyen megoldást nem kínál az ezekhez hasonló jelenségek kezelésére, és nem is tekinti őket legitim grammatikai struktúráknak. Azzal, hogy a survive generative keretbe illeszti a “listákat” is, egy lépéssel közelebb kerül ahhoz, hogy olyan generatív elméletet hozzon létre, amely a performanciában megmutatkozó premjelenségeket is képes adekvátnan magyarázni.

3.1.3. *Részösszefoglalás*

Ebben a fejezetben bemutattam, miként képes a Survive-Minimalizmus radikális, minden eddigi szintaktikai elmélettől eltérő, de empirikusan adekvát magyarázatot kínálni a mellérendelő szerkezetek furcsa kötési sajátosságaira. Az, hogy Putnam és Stroik (2013) megközelítése és annak empirikus jóslatai gyakorlatilag módosítás nélkül alkalmazhatóak a magyar nyelvre, véleményem szerint meggyőzően érvel a modell legitimitása mellett.

3.2. **A posztverbális szabad szórend jelensége**

Ebben a fejezetben a posztverbális szabad szórend jelenségével foglalkozom. Először vázolom a szakirodalomban a probléma megoldására eddig felvetett javaslatokat, elsőként a lapos-VP, majd a hierarchikus VP melletti érveket számba véve. Ezután megvizsgálom, alkalmazható-e a mellérendelő szerkezetek kezelésére használt survive-minimalista elemzés a szabad szórend problémájára, és amennyiben a válasz nemleges, igyekszem felvázolni néhány olyan analitikai opciót, amelyekkel bővítve a Survive-modell képessé válhat a szabad szórend kezelésére. Mivel azonban dolgozatom fő célja a Survive-modell legitimitásának és korlátainak vizsgálata magyar részjelenségek elemzésén keresztül, nem vállalkozom a szabad szórend problémáinak megoldására. A felvázolt opciók kidolgozása, és az azok közti választás jövőbeli kutatások részét kell majd képezze.

3.2.1 *A szabad szórend elméleti megközelítései*

A generatív nyelvészet történetében valószínűleg példa nélküli az a nehézség, amibe a radikálisan szabad szórend leírása ütközött. Az ilyen szórendet mutató nyelvek (magyar, warlpiri) leírásában általánosságban két történeti szakaszt különíthetünk el. Az első szakaszban valamiféle szimmetria tételeződik fel az ige argumentumai között, ami szintaktikai kerettől (LFG, GB) függően számos módon kerülhet implementálásra. Mégis közös ezekben az elemzésekben, hogy a szintaktikai deriváció egy pontján vagy szintjén (C-struktúra, mélyszerkezet, stb.) az argumentumok egy „lapos” konfigurációban,

egymás szerkezeti testvéreként jelennek meg, így adva számot azokról az empirikus adatokról, amelyek az argumentumok közötti aszimmetria, és ebből fakadóan hierarchikus elrendeződés hiányára utalnak. Erre az érvelésre nyújt példát a warlpiri – a prototipikus nem-konfigurációs nyelv – leírásában Bresnan (2001). A magyar nyelv leírásának kapcsán É. Kiss, (2002, 2003) képviseli ezt az álláspontot.

Mivel az ige argumentumai közti aszimmetriák hiánya és a szórend (feltehetően) ebből fakadó szabadsága kiterjedt irodalommal bír, az alábbiakban csak igen röviden tekintjük át azokat az adatokat, amelyek érvként szolgálhatnak egy ilyen megközelítés mellett.

Az úgynevezett „Weak Crossover” (kb. Gyenge keresztezés) effektusok vizsgálata a korai Kormányzás-Kötés korszak egyik legfontosabb diagnosztikai eszköze volt és maradt mind a mai napig. Bár a WCO effektus magyarázására számos javaslat született, és azoknak a fogalmaknak, amiket definíciója használ (A vs A' mozgatus) némelyike a Minimalista program keretein belül már másként kerül implementálásra, továbbra is hatékony eszközt nyújt az argumentumok közötti hierarchikus viszonyok tesztelésére. A részletek ismertetése nélkül: amennyiben egy argumentumot átmozgatunk egy őt nem K-vezérlő, de koreferens elem fölött (pl. tárgyat az alany birtokosa fölött), a szerkezet erősen rosszulformálttá válik. Lasnik and Stowell (1991) szerint ennek oka az, hogy ha egy elmozgatott elem egy nyomot és egy névmást is köt, a nyomnak (az argumentum bázisgenerált pozíciójának) vezérelnie kell a névmást (16). Ellenben az alany kiemelése a bal perifériára nem eredményez agrammatikusságot (17).

(16) *?Who_i does his_i wife adore t_i?

'Kit szeret a felesége?'

(17) Who_i t_i adores his_i wife?

'Ki szereti a feleségét?'

A különbség abból ered, hogy az alany VP-internális pozíciója magasabban van, mint a tárgyé, így kiemelés esetén csak utóbbi mozog át az alany birtokosa felett, és eredményezi a „szabvány” WCO-konfigurációt.

A magyar nyelvben a fentiekkel ellentétben nem létezik ez az aszimmetria. Mind az alany, mind a tárgy kimozgatása egy birtokost is tartalmazó koargumentum mellől egyaránt grammatikus:

(18) Kit_i szeret az anyja (pro_i) t_i?

(19) Ki_i szereti t_i az anyját (pro_i)?

Ha a magyar VP-ben minden argumentum szerkezeti testvére egymásnak, más szóval kölcsönös k-vezérlési viszony mutatható ki közöttük, a fenti tények automatikusan magyarázatot nyernek.

Amennyiben azonban elfogadjuk a feltevést, miszerint az alany a kiinduló szerkezetben magasabban kerül generálásra, mint a tárgy, valamint hogy a mozgatás mindig a mozgatás céljához strukturálisan legközelebbi elemet célozza, a következő, helyes predikcióhoz jutunk: a több kérdőszót tartalmazó szerkezetekben a kérdőszavak sorrendjének tükröznie kell az argumentumok kiinduló pozícióját, ahogyan a bolgárban is.

(20a) Koj kogo vižda? (Surányi 2010)

‘Ki kit látott?’

(20b) *Kogo koj vižda?

’Kit ki látott?’

A magyar nyelv nem mutat érzékenységet a kérdőszavak sorrendjére. Ha mind az alanyi, mind a tárgyi kérdőszó kiemelésre kerül, a sorrendjük szabad:

(21) Ki mit szeret?

(22) ^(?)Mit ki szeret?

A C-kötéselv eredeti változata (későbbi, interpretív elvként való újrafogalmazása – Hornstein (2006)- is azt mondja ki, hogy egy referenciális kifejezés (R-expression) nem lehet koreferens egy őt k-vezérlő anaforával, névmással, vagy referenciális kifejezéssel: (sem lokálisan, sem tagmondaton kívül)

(23) John_i's mother likes him_i

'János_i anyja szereti őt_i'

(24) *He_i likes John_i's mother

'Ő_i szereti János_i anyját'

A fentiekkel ellentétben a magyarban nincs aszimmetria az alany és a tárgy között: az alany, tárggyal koreferens birtokosa ugyanúgy sérti a C-kötéselvet, mint a tárgy, alannyal koreferens birtokosa:

(24) *Lajos_i lánya szereti őt_i.

(25) *Ő_i szereti Lajos_i lányát.

Akárcsak az eddig bemutatott empirikus adatok, a fentiek is azonnal magyarázatot nyernek, ha feltételezzük, hogy a magyar VP szerkezete nem hierarchikus, és az argumentumok kölcsönösen vezérlési viszonyban állnak egymás birtokosi specifikálójával.

Bár a fenti empirikus jelenségekre kétségtelenül magyarázatot szolgáltat, a lapos-VP hipotézis számos eleme tarthatatlannak bizonyul a generatív nyelvészet legutóbbi fejleményeinek tükrében. Ez nem izolált probléma, könnyedén párhuzamba állítható vele a fejezet elején már említett warlpiri nyelv. Ennek leírása már szintén elérkezett a második történelmi szakaszba, amikor is a nyelvelméletek fejlődése és a nyelvi adatok gyűjtése során felszínre került újabb empirikus tények bizonyítékot szolgáltatnak a hierarchikus kiinduló szerkezetre (Legate 2002).

A következőkben megemlítek néhányat a generatív nyelvészet azon, újabb elvei és feltevései közül, melyek szükségessé teszik a lapos szerkezetek elvetését, és bemutatom a magyar szakirodalomban eddig született javaslatokat a fenti ellentmondás kiküszöbölésére.

Kayne (1994) óta gyakorlatilag univerzálisan elfogadott hipotézis, hogy a szintaktikai szerkezetek konstrukciótól és nyelvtől függetlenül univerzálisan binárisak. Kayne érvelésének sarokköve az általa lefektetett Lineáris Megfeleltetési Axióma (LCA) mely azt mondja ki, hogy szintaktikai hierarchia, és a lineáris sorrend (pontosabban megelőzés) között egyértelmű megfelelés mutatható ki, melyet az aszimmetrikus K-vezérlés szerkezeti viszonya közvetít:

LCA (egyszerűsített): Ha A aszimmetrikusan k-vezérli B-t, akkor A lineárisan megelőzi B-t.

É.Kiss (2003) Állítása szerint az általa feltételezett lapos VP-elmélet nem mond okvetlenül ellent az LCA-nak, hiszen mivel az ige argumentumai között nincs aszimmetrikus vezérlési viszony, azok között lineáris sorrend sem definiálható: szabadon linearizálódhatnak. Fontos azonban megjegyeznünk, hogy Kayne binaritási követelménye nem önkényes, a lineáris rendezések matematikai definíciójából adódik, miszerint azoknak tranzitívnak, aszimmetrikusnak és teljesnek kell lenniük. A teljesség feltétele csak akkor teljesülhet, ha nincs két olyan A és B elem a szerkezetben, melyek között nem definiálható lineáris sorrend. A fentiekből kifolyólag noha az LCA egy gyengébb, parciális rendezéssel definiált változatával valóban kompatibilis lehet, Kayne rendszerében nem levezethetőek.

3.2.2. Levezetési nehézségek

Ahogy már említettük, a binaritás univerzálisságát nem csupán az LCA erőszakolja rá a szintaktikai szerkezetekre, hanem a modern minimalista elméletekben gyakorlatilag kivétel nélkül elfogadott összeolvasztási művelet első fejezetben említett definíciója is.

Ha elfogadjuk a minimalista program alapfeltevését, mely szerint minden szintaktikai szerkezetet az „összeolvasztás” nevű műveleti primitívum épít fel inkrementálisan, lépésről lépésre, nem nyilvánvaló, miként lennének létrehozhatóak n -áris szerkezetek egy derivációs modellben. Vagy az összeolvasztás definícióját kellene megváltoztatnunk, hogy egyszerre maximum n elemen legyen végrehajtható, vagy fel kellene adnunk Chomsky (1995) bővítési elvét (extension condition). Ha ugyanis az igét egy argumentumával összeolvasztva a következő derivációs lépésben az összeolvasztás művelete az igének egy további testvércsomópontot kreál, ahelyett hogy a szintaktikai fát a gyökeresomópontnál bővítené tovább, akkor az EC súlyosan sérülne. Ez elfogadhatatlan, amennyiben tartani kívánjuk magunkat egy derivációs modellhez, ahol a szerkezetépítés szigorúan inkrementálisan halad, a korábban felépített egységek pedig ciklikusan átadásra kerülnek az interfészeknek, majd elérhetetlenné válnak (ahogyan Chomsky (2001) fázis-modelljében).

Az egyik legfontosabb olyan megközelítés, amely a fenti problémák figyelembevételével és a lapos VP mellett felhozott érvek kiterjedt kritikájával a VP-internális szimmetriák empirikusan adekvát, a nyelvtanok uniformitásának hipotézisével tökéletes összhangban lévő álláspontot kínál, Surányi Balázs (2010) doktori értekezése. Bemutatja, hogy a korábban a lapos-VP mellett felhozott érvek mindegyike vagy hibás érvelést használ, vagy azonos sikerrel magyarázható egy hierarchikus VP-t feltételező modern, minimalista modellben is. Ennek egyetlen feltétele, hogy a szabad szórendet nem bázisban generálnak tekintjük, hanem egy szemantikailag üres helyi mozgatási művelet (Scrambling) által kiváltott mellékjelenségnek, amely az ige testvércsomópontjaként generált belső argumentumot a levezetés egy pontján átmozgatja a külső argumentum felett. Jelen dolgozatban nem kívánom részletesen megismételni

érvelését, csak igen röviden, tételesen felsorolni, miben látja a korábbi megközelítések hibáit⁷.

WCO effektusok hiánya: A Scrambling a legtöbb nyelvben semlegesíti a WCO effektusokat (német, japán), így amennyiben az adatok magyarázhatóak hierarchikus vP-t használó modellben is, azok hiánya nem egyértelmű érv egy lapos szerkezet mellett.

Bár Surányi megközelítése kétségkívül sikeresen kezeli mind az igei tartományban jelenlévő szimmetriákat, mind az aszimmetriákat, valamint a frázisszerkezet parametrizálása és a magyar nyelv különleges státusba helyezése helyett beolvasztja azt a modern grammatikaelméletek által feltételezett ontológiába, metaelméletileg beleütközik egy, megítélésem szerint, igen súlyos problémába: A Scrambling kiváltó okának hiányába.

Surányi doktori értekezésének első fejezetében részletesen tárgyalja a modern fősodorbeli minimalista modellek általános architektúráját, és az azok által feltett metodológiai, ontológiai elveket, különös tekintettel az „utolsó mentsvár elvére” (Last resort). Ez a gazdaságossági alapelv lényegében azt mondja ki, hogy minden szintaktikai művelet akkor, és csak akkor kerül végrehajtásra, ha valami kiváltja.⁸ Ez az esetek döntő többségében egy értelmezhetetlen (uninterpretable) jegyeket tartalmazó fej jegyellenőrzési kívánalma, ami egy, a fej jegyeihez illeszkedő, de értelmezhető jegyeket tartalmazó lexikai elem mozgatása révén valósul meg. Surányi (2010: 20) megemlíti még a Fox (2000) és Reinhart (1995, 2006) által kidolgozott „generalizált utolsó mentsvár” elvét (GRL), mely egyszerre gyengíti és általánosítja az elvet. Kimondja, hogy egy szintaktikai művelet kiváltó oka nem feltétlenül jegyellenőrzés kell hogy legyen, legitim

⁷ A következő szekció erősen támaszkodik Surányi Balázs (2010) doktori disszertációjára, az empirikus adatok és az érvelés fonala tekintetében.

⁸ Ez éles kontrasztban van a Kormányzás-Kötés korszak „mozgasd alfát” (move alpha) névre keresztelt alapl műveletével, amely lényegében korlátlan elem, bármely pozícióba történő mozgatását lehetővé tette, egészen addig amíg az output nem sértette valamelyik független kiértékelő modul (théta elmélet, esetmodul, üres kategória elve, kötésmodul, stb) kívánalmait.

lehet akkor is, ha annak eredményeként olyan szemantikai interpretáció áll elő, ami nélküle nem volna elérhető. Surányi megemlíti még, hogy sok nyelvet, melyeket korábban (legalább részben) nem-konfigurációsnak tekintettek, sikerült kompatibilissé tenni a GRL elvével, többnyire – mint írja – finom diskurzusszemantikai eltérések kimutatásával a szórendi variánsok között. Példának a japán nyelvet említi.

Putnam (2008) könyvében (véleményem szerint meggyőzően) érvel amellett, hogy a nyugatnémet tárgyemelés (object shift) is visszavezethető szemantikai okokra, pontosabban a tárgy referencialitására. A Surányi által feltett keverési műveletnek azonban látszólag sem szintaktikai, sem szemantikai oka nincs. A posztverbális szórendi variánsok között nem mutatható ki egyértelmű szemantikai eltérés, jegyellenőrzés pedig nyilvánvalóan nem történik.

3.2.3. A szabad szórend kezelési kísérlete a Survive-Minimalizmusban

A fentiekben láthattuk, hogy a mellérendelő szerkezetek és a posztverbálisan elhelyezkedő argumentumok viselkedése a magyar nyelvben sok hasonlóságot mutat. Reményeim szerint arra is sikerült rámutatnom, hogy előbbieik kezelésére mind a magyar, mind más nyelvekben a Survive-modell szokatlan, unortodox, de empirikusan telejsséggel adekvát megoldást nyújt, amely teljes összhangban van a modell metaelméleti elveivel, és nem igényel indokolatlan módosításokat, tehát gyakorlatilag „ingyen” van, amennyiben a modell alapvetéseit elfogadjuk. Amennyiben a Survive valóban legitim analitikai keret a magyar nyelv leírására is, érdemes megvizsgálnunk, vajon a fenti megközelítés kiterjeszthető-e a posztverbális szórendi variánsok magyarázatára. Az alábbiakban erre teszek kísérletet, feltárva a Survive modellben rejlő lehetőségeket, és annak korlátait.

Az első szembeötlő dolog, mely egy ilyen elemzés során feltűnik, a következő: amennyiben a posztverbális argumentumok közt fennálló kötési szimmetriákat/aszimmetriákat a mellérendelő szerkezetekkel párhuzamos levezetéssel kívánjuk magyarázni, fel kell adnunk azt a (gyakorlatilag univerzálisan elfogadott) tételt,

hogy a deriváció mindig az igének és argumentumainak inkrementális, lépésenkénti összeolvasztásával veszi kezdetét. Egy ilyen megközelítés azt igényelné, hogy az igei argumentumokat még az ige szerkezetbe lépése előtt, a mellérendelő szerkezetekkel párhuzamos módon olvasszuk össze.. A legnagyobb probléma az, hogy amíg az ige nem olvad a szerkezetbe, honnan tudja a komputációs rendszer, hogy pontosan hány darab, és milyen kategoriális címkéjű argumentumot olvasszon össze?

1. [kutyát]
2. [kecskét[kutyát]]
3. [az asztalon [kecskét [kutyát]]]

Nyilvánvalóan nincs olyan ige, amely ezt az argumentumszerkezetet igényelné, így a deriváció feltehetően már azelőtt bukásra ítéltetik, hogy az ige egyáltalán megjelenhetne. Az egyetlen kiút az lenne, ha a deriváció már az argumentumok összeolvasztásakor „tudná”, melyik igét fogjuk majd a szerkezetbe léptetni, azonban ez a fajta globális derivációs előretételezés – derivációs modellről lévén szó – nem megengedett.

Ellenérv a megközelítéssel szemben az is, hogy noha a posztverbálisan elhelyezkedő alany köthet tárgyi reflexív névmást, míg a tárgyi RDP nem köthet alanyi reflexívét, az első esetben az argumentumok sorrendje kötetlen marad. Ha a szerkezet valóban a fenti módon jön létre, és az először olvasztott argumentum később átmozog a többi felett (ez egyébként gyakorlatilag egy scrambling típusú megközelítéssel tenné egyenértékűvé), akkor a kötési lehetőségeknek változniuk kellene, hiszen a mellérendelő szerkezetek tárgyalásánál láthattuk, hogy egyik tagban sem szerepelhet reflexív névmás (a grammatikusság megtartása mellett). Azt várnánk tehát, hogy az ige egyik posztverbális argumentuma sem tartalmazhat visszaható névmást, ami nyilvánvalóan nem helyes:

- (26) Szeretik a szüleim_i egymást_i.
- (27) Szeretik egymást_i a szüleim_i.

Véleményem szerint a legerősebb ellenérv mégis a mozgatási jelenségek vizsgálatából származik. A mellérendelő szerkezetek Survive-stílusú kezelése a reflexív és RDP közötti koreferencia lehetetlenségét azzal magyarázza, hogy a „listamásolt” konjunktum derivációsan inaktív, így nem vehet részt további szerkezetépítő műveletekben. A mellérendelés empirikus tartományában ez valóban helyes következtetésekhez vezet, azonban a posztverbális argumentumok kiemelhetőek a mondat bal perifériájára, ahol különböző diskurzuszemantikai projekciókban (topik, fókusz) landolva annak megfelelő jelentéssel gazdagodhatnak. Ha minden argumentum posztverbálisan, egy mellérendeléshez hasonlatos „blokként” generálódik, semmit nem lennének képesek onnan már kiemelni, hiszen Putnam és Stroik érvelése szerint az már derivációsan inaktív.

A fentiekből tisztán látható, hogy a Survive-modell által nyújtott megoldás, mellyel a szimmetriákat és aszimmetriákat egyaránt mutató jelenségek kezelhetőnek látszanak, noha a mellérendelés tartományában tökéletesen működik, és érvelni látszik a modell legitimitása mellett a magyar nyelv leírására, a posztverbális szórend szabadságának magyarázására nem alkalmazható.

Mint emlékezhetünk rá, Surányi (2010) szabad keveredéssel operáló megközelítése képes volt minden olyan empirikus jelenségről, mely a szabad szórend kapcsán felmerül, adekvátan számot adni, viszont a keveredéses mozgatások kiváltó okának látszólagos hiánya metaelméleti ellenérvnek ítéltetett. Putnam (2008) Survive-keretben eleméz szórendi keveredéseket (scrambling) ahol, noha sajnálatos módon csupán néhány mondatot szentel a magyar nyelvnek, a következő megállapításokat teszi: a magyar scrambling nem szabad linearizálás, nem bázisban generált szabad sorrend, és nem lehet szemantikailag üres mozgatus sem (hiszen az a keretben eleve nem formalizálható)

A fentiek értelmében úgy tűnik tehát, hogy ha Surányi megközelítését szeretnénk Survive-keretben formalizálni, illetve annak empirikus jóslatait átültetni, az egyetlen megoldás az, ha a scramblingnek pontosan definiálható szemantikai korrelátumot találunk. Mivel azonban a különféle szórendi variánsok között gyakorlatilag semmilyen

szemantikai eltérés nem mutatható ki, a szórendi változatok opcionálisak, valamint az általam ismert szakirodalomban is ez a konszenzus, kérdéses, mennyiben volna gyümölcsöző egy ilyen irányú kutatás.

A fentiekben láthattuk, hogy noha a Survive-Minimalizmus tökéletes megoldást kínál a mellérendelő szerkezetekkel kapcsolatos empirikus adatok megragadására, és a magyar adatokat is könnyedén kezeli, a szabad szórend leírására nincs egyértelmű eszköze, hiszen a magyar posztverbális szabad szórend nem tűnik szemantikailag meghatározottnak, a mellérendelésnél alkalmazott analitikai módszer pedig metaelméleti okok, a keret saját korlátai okán nem átültethető.

Mint azonban talán dolgozatomból is kitűnt, a Survive-Minimalizmus a minimalizmus fősodorbeli változatához hasonlóan nem jól definiált, egyértelmű kritériumokkal rendelkező modell, hanem elsősorban kutatási program. Mint ilyennek, számos olyan extenzióját találjuk a releváns szakirodalomban, amely tökéletesen kompatibilis a keret ontológiájával, és addig nem elemezhető jelenségek leírása felé nyitja meg az utat. Az alábbiakban ezek közül a lehetséges extenziók közül szeretnék néhányat bemutatni. Bizonyos elméleti feltevésekkel kiegészítve a Survive-modell alább bemutatott kiegészítéseiben megvan a potenciál a szabad szórend kezelésére, de természetesen mindegyiküknek vannak hátrányai is. Mint azonban korábban említettem, nem tekintem feladatomnak választani az alternatívák közül, ellenben bízom benne, hogy bármelyikük jövőbeni kutatása eredményező lehet.

Basilico (1988) (É.Kiss 2002-ben hivatkozva) hívja fel a figyelmet a következő grammatikai kontrasztra.

(28) Tegnap felhívott Péter egy ügyvédet.

(29) ??Tegnap felhívott egy ügyvédet Péter.

Állítása szerint a kontraszt oka az, hogy a határozott argumentumoknak el kell hagyniuk a VP-t, hiszen az egzisztenciális zárás (existential closure) nevű szemantikai művelet a VP-re hat, így abban csak indefinitok maradhatnak.

Mint korábban említettem, Putnam (2008) szerint a scrambling-nek mindig szemantikai korrelátuma van, sosem lehet „üres” mozgatus. Amennyiben bebizonyítható, hogy a magyar Scramblingnek valóban létezik ilyen oka, Surányi (2011) megközelítése azonnal formalizálhatóvá válik Survive-keretben. Egybevág továbbá azzal a megfigyeléssel is, hogy a magyar szórend (mondatszerkezet) a felszíni formában is tükrözi a szemantikát (finoman artikulált bal periféria).

Lehetséges ellenérvek egy ilyen megközelítés mellett a következők: a szórend szabad akkor is ha csak indefinit argumentumai vannak az igének (30, 31).

(30) Megevett egy sajtot egy egér.

(31) Megevett egy egér egy sajtot.

Valamint nem nyilvánvaló, miért csak a magyar nyelvnek kell a VP-t evakuálnia, amennyiben az egzisztenciális zárás univerzális szemantikai művelet.

Érdekes megoldást nyújthat az optimalitáselméletnek (Prince, Smolensky 1993) Survive-Minimalizmussal való házassága is. Putnam és Parafita (2007) olyan keretben elemeznek német-spanyol kódváltási jelenségeket, ahol egy sérthető megszorításokkal operáló optimalitáselméleti modul közvetíti a lexikai elemek kiválasztását a lexikon és a szintaxis között. De mit felügyelhetne egy ilyen modul a magyar nyelvben?

Behaghel (1932) híres szabálya rámutat, hogy a fonetikailag súlyos (több melléknévvvel módosított, a fej mögött vonzatot vagy vonatkozó mellékmondatot tartalmazó) elemek kanonikus pozíciója általában a mondat végén van, a mondat megítélése markánsan romlik amennyiben egy ilyen elemet egy név, vagy más fonetikailag „könnyű” DP követ.

(32) Elment a boltba egy olyan férfi, akinek a kalapja sajnos otthon maradt.

(33) [?]Elment egy olyan férfi, akinek a kalapja sajnos otthon maradt a boltba.

Amennyiben a Behaghel-féle fonetikai súlyt sikerülne olyan módon formalizálni (Alberti et. al. 2015), hogy optimalitáselméleti táblázatokban arra utalni lehessen, formalizálható lenne az OT-survive olyan módon, hogy egy (az ige első argumentumaként tetszőleges fonetikai súllyal szerkezetbe olvasztott) argumentum után második/harmadik argumentumnak kizárólag annál fonetikailag könnyebb argumentum választódhasson ki.

Előnye lenne egy ilyen megközelítésnek, hogy az interfészeket már nem tekinti egymástól izolált entitásoknak, hiszen fonetikai tulajdonságok (súly, hossz) „beleszólhatnak” a szintaxis működésébe. Hátránya viszont, hogy mint korábban említettem, a Survive-Minimalizmus „fagyálló”, derivációs modell, így nem „szabadna” tudnia levezetni a fenti, kérdőjeles példához hasonló szerkezeteket. Azt kellene tehát feltételeznünk, hogy a szintaxis kizárólag a Behaghel-szabálynak tökéletesen megfelelő szerkezeteket állít elő, minden olyan mondat, ami annak ellentmond, performanciahiba. Az a kérdés is megválaszolatlan marad, vajon miként adjunk számot az egymással megegyező fonetikai súlyú posztverbális argumentumok szabad alternációjáról, hiszen az argumentumszerkezetéről, annak szabadságáról ez a megközelítés semmit sem mond.

(34) Szereti Péter Marit.

(35) Szereti Marit Péter.

Az utolsó lehetséges kutatási program, amelyről szót szeretnék ejteni, a Lexikai redundanciával operáló megoldás. A Survive-Minimalizmus rendkívül szigorúan lexikalista keret, ami azt jelenti, hogy a különböző esetmorfémákat és inflexiók affixumokat hordozó elemek „összerakása” nem a szintaxisban történik, hanem minden ilyen elem külön, redundánsan vétetik fel a lexikonba. Ezért aztán csábító (bár bevallottan kissé mechanikus) megoldásnak tűnik a szabad szórend levezetésére minden igit többször, eltérő argumentumszerkezettel felvenni a lexikonba⁹:

⁹ Alternatív megoldás lehet az elmélet formalizálására az ige argumentumszerkezetét a Survive-Minimalizmusban megszokott rendezett halmazjelölés helyett egy hétköznapi halmaz jelölésével annotálni, ezzel jelezve hogy a szubkategorizációs jegyeik között nincs hierarchia, a szubkategorizált vonzatokat bármilyen sorrendben felvehetik: < (SUBCAT-D/th, SUBCAT-D/cél) <CAT-V>>

<Subcat-D/th<psf-case<Subcat-D/cél<Cat-V<Psf[...]>>>>>

vs.

<Subcat-D/cél<psf-case<Subcat-D/th<Cat-V<Psf[...]>>>>>

Ez a megoldás számos metaelméleti előnnyel kecsegtet. Megfelel például a Survive-Minimalizmus azon elvének, mely szerint minden szintaktikai eltérés oka lexikai, hiszen a szintaxis „mint olyan” gyakorlatilag a fajsztintú lexikai fejlődés „potyautasa”. Ha a magyar nyelv posztverbális szórendje szabad, az tehát ebben a szellemben, magyarázható azzal, hogy minden ige redundánsan van jelen a lexikonban. Ez azonban azonnal támadható azon az alapon, hogy sokkal nagyobb memóriát igényel, mint egy olyan rendszer, amely a szabad szórendet egy invariáns argumentumszerkezetből vezeti le. Véleményem szerint viszont amíg nem rendelkezünk az emberi agy kapacitásáról és feldolgozási képességeiről a mostaninál pontosabb információkkal, ezt az alternatívát sem zárhatjuk ki metaelméletileg.

Ennél nagyobb probléma az ágensi argumentum helyzete: a szakirodalomban univerzálisan elfogadott álláspont, hogy az ágensi argumentumot invariánsan a VP felett álló, azt komplementumába fogadó v*P (tranzitív könnyűígei fej) vezeti be, annak módosítói (specifikálói) pozíciójában. Ha ez így van, nem tudjuk, miként tud ez az argumentum bekeveredni a többi, tematikus ige által bevezetett argumentum közé (36).

(36) Adott Julinak Péter egy virágot

Nem magyarázza továbbá ez a megközelítés sem a WCO effektusok hiányát, sem a kötési aszimmetriákat. Utóbbiak magyarázatot nyerhetnek, ha kibővítjük az elméletet É.Kiss tematikus és esethierarchiájával (É. Kiss 2002). Surányi ezeket elveti, mivel a definícióban használt fogalmak (lineáris megelőzés és tematikus prominencia) nem értelmezhetőek a fősodró minimalista modellekben, de a Survive-ban annál inkább. Putnam és Stroik (2013) nem használnak a Kayne (1994)-hez hasonló különálló

linearizálási algoritmust, ehelyett azt az Összeolvasztás definíciójából eredeztetik: minden Összeolvasztási/Másolási művelet balra másolás.

Azért sem gondolom eretnekségnek É.Kiss hierarchiájának újramevezetését a szintaxisba, mivel a Survive, mint említettem, a lexikont a két interfész keresztszétében képzelel el. Arról azonban, hogy az interfészek szimmetrikus különbségében mi található, nem beszél. Elképzelhető tehát, hogy léteznek olyan, interpretív elvek, amelyek a szintaxistól különállóan, annak kimenetén operálnak. Ez egyébként nagyszerűen beleillik az elmúlt évek azon generatív trendjébe, miszerint az interpretív komponensek egyre nagyobb szerephez jutnak.

További hatalmas előnye volna egy ilyen megközelítésnek az, hogy a szabad szórendi variánsok közötti „választást” gyakorlatilag ugyanabból lenne képes eredeztetni, mint azt, hogy egy deriváció kezdetén a szerkezetbe olvasztott DP-hez milyen ígét választ a beszélő a következő lépésben. Hogyan működne mindez a gyakorlatban? Alberti (1997) amellett érvel, hogy a mondat jobb perifériáján (gyakorlatilag a posztverbális zónában) található a mondat preszuppozíciós magja, ezért az ott ragadt argumentumoknak – előfeltételezett jellegükből adódóan – referenciálisnak kell lenniük. Tulajdonképpen ez a zóna látja el a mondatban a referensek lehorgonyzásának szerepét. Amennyiben tehát létezik technikai megoldás annak levezetésére, hogyan veheti fel egy ige különböző sorrendben argumentumait – márpedig a lexikai redundanciával operáló megoldás (bár kissé mechanikusan) de képes erre – akkor az interfészek egyre nagyobb szerephez jutásáról tett fenti állítással összhangban nincs okunk azt feltételezni hogy a beszélőnek ne lenne lehetősége/módja megválasztani, milyen sorrendben kívánja a mondat referenseit lehorgonyozni, vagyis azokról állítást tenni. Hasonlóképpen, az elsőként kiválasztott argumentumhoz a tematikus ige kiválasztása (a több száz vagy ezer azonos argumentumszerkezetű ige közül) sem determinisztikus, a beszélői intenció igenis közrejátszik benne. Ebben az esetben a VP hierarchikusságát már nem a különböző tematikus szerepű argumentumok „előre kijelölt” szerkezeti helye kényszeríti ki, csupán a modell szerkezetépítő művelete, mely egyszerre egy elemet képes a struktúrába helyezni. Ez a megközelítés lényegében feladja azt az évtizedek óta sikertelen

próbálkozást, hogy a posztverbális szórendi variánsok között a – statikus – formális szemantika eszköztárával megragadható különbségeket keressen, és áthelyezi azt a beszélői szándékok és tudatállapotok kérdéskörébe. Ez egyébként a modern szintaxiselméletek fejlődési irányától egyáltalán nem áll messze (Zeevat 2014).

4. Konklúzió

Dolgozatomban arra tettem kísérletet, hogy egy új, a magyar nyelv leírására még nem használt generatív keret, a Survive-Minimalizmus legitimitását teszteljem azáltal, hogy eddig még meg nem magyarázott mondattani jelenségeket próbálok elemezni a segítségével. Dolgozatom a mellérendelés, és a posztverbális szabad szórend jelenségkörének elemzésére fókuszált, és a következő eredményt hozta:

A Survive-Minimalizmus tökéletesen alkalmas a magyar mellérendelés kötési aszimmetriáinak/szimmetriáinak leírására, és annak empirikus jóslatai a magyar nyelvben is megállják a helyüket, érvelve ezzel a modell további alkalmazása. Mindemellett a modell a posztverbális szabad szórend variációinak kezelésére nem rendelkezik egyértelmű eszközzel. Ennek egyik oka a derivációs, fagyálló szintaktikai modellek (túlzott) megszorítottságából ered. Opcionalitás nem, vagy csak nagyon nehezen modellezhető bennük. Ennek ellenére dolgozatom utolsó fejezetében felvázoltam a Survive-modell néhány olyan lehetséges elméleti extenzióját, amelyek véleményem szerint képessé tehetik azt a szabad szórend jelenségének kezelésére úgy, hogy a modell mögött álló pszichológiailag plauzibilis ontológiai, amely a modell egyik alapköve, nem sérül. Az ezek közötti választás és az alternatívák részletes kidolgozása azonban már jövőbeli kutatások alapját kell képezze.

Felhasznált irodalom

- Alberti, G. (1997) Restrictions on the Degree of Referentiality of Arguments in Hungarian Sentences, *Acta Linguistica Academiae Scientiarum Hungaricae* 44. 341-362.
- Alberti, G, Gervain J., Schnell Zs., Szabó V., Tóth B. (2015): A vonzatsorrend és az esetmorfológia külső meghatározottsága. In: *A magyar nyelvészeti kutatások újabb eredményei IV.: Motiváltság és nyelvi ikonicitás műhelykonferencia előadásai*. Kolozsvár (megjelenés alatt).
- Basilico, D. (1998) Object position and predication forms. *Natural Language and Linguistic Theory*, 16: 541–595.
- Behaghel, O. (1932) *Deutsche Syntax IV*. Heidelberg, Carl Winters.
- Brody, M. (2002). On the status of derivations and representations. In: S. Epstein (szerk.). *Derivation and Explanation in the Minimalist Program* Oxford, Blackwell, 19–42.
- Bánréti, Z. (2007) *A mellérendelés és az ellipszis nyelvtana a magyarban*. Budapest, Tinta Könyvkiadó.
- Boeckx, C. (2006). *Linguistic Minimalism: Origins, concepts, methods, and aims*. Oxford, Oxford University Press.
- Bresnan, J. (2000) *Lexical-Functional Syntax*. Basil, Blackwell.
- Chomsky, N. (1965) *Aspects of the Theory of Syntax*. Cambridge, Massachusetts. MIT Press.
- Chomsky, N. (1995) *The Minimalist Program*. Massachusetts, MIT Press.
- Chomsky, N. (2001) Derivation by Phase. In: Michael Kenstowicz (szerk.) *Ken Hale: A Life in Language*. Cambridge, Mass. MIT Press, 1–52.
- Cinque, G (1999) *Adverbs and Functional Heads*. Oxford, Oxford University Press.
- Dékány É. (2011) *A profile of the Hungarian DP: the interaction of lexicalization, agreement and linearization with the functional sequence*. doktori disszertáció, elérhető a Lingbuzz-on

- Epstein, S.D., Seely, T. D. (2002) Rule applications as cycles in a level-free syntax. In: S. Epstein, T. Seely (szerk.). *Derivation and explanation in the Minimalist Program*. Wiley-Blackwell.
- É. Kiss K. (2002) *The Syntax of Hungarian*. Cambridge, Cambridge University Press.
- É. Kiss K. (2003) Argument scrambling, Operator Movement and Topic Movement in Hungarian. In: Simin Karimi (szerk.): *Word Order and Scrambling*. Wiley-Blackwell. 22-44.
- É. Kiss K. (2008) *Free word order, (non-)configurationality and phases*. <http://www.nytud.hu/oszt/elmnyelv/ekiss/publ/Free%20word%20order,%20%28non-%29configurationality,%20and%20phases.pdf> (letöltve 2015. január 5-én)
- Frampton, J., S. Gutmann. (2002) Crash-proof syntax. In: S. Epstein, T. Seely (szerk.) *Derivation and explanation in the Minimalist Program*, Oxford, Blackwell, 90-105.
- Fox, D. (2000) *Economy and Semantic Interpretation*. Cambridge, MA, The MIT Press.
- Hornstein, N., Nunes, J., K. Grohmann. (2006) *Understanding Minimalism*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Jackendoff, R. (1977). *X-Bar Syntax: A Study of Phrase Structure*. Cambridge, MA, MIT Press.
- Kayne, R. S. (1994) *Antisymmetry of Syntax*. Cambridge, MA, MIT Press.
- Lasnik, H., T. Stowell. (1991) Weakest crossover. *Linguistic Inquiry* 22: 687-720.
- Lebeaux, D. (2009) *Where does Binding Theory apply?* Cambridge, MA, MIT Press.
- Legate, J. A. (2002) *Warlpiri: Theoretical Implications* (doktori értekezés) <http://www.ling.upenn.edu/~jlegate> (letöltve 2015 január 5-én)
- Munn, A. (1987) Coordinate structure and X-bar theory,” In *McGill Working Papers in Linguistics* 4 121–140.
- Prince, A, P. Smolenky (1993) *Optimality Theory: Constraint Interaction in Generative Grammar*. Blackwell Publishers.
- Putnam, M. (2008) *Scrambling and the Survive Principle*. Amsterdam. John Benjamins Publishing Company.

- Putnam, M., Stroik, T. (2009) Traveling without moving: the conceptual necessity of survive-minimalism. In M. Putnam. (szerk.): *Towards a derivational syntax-survive-minimalism*. Amsterdam, John Benjamins Publishing Company.
- Putnam, M. T., Parafita, C. M. (2009) When Grammars Collide: Code-switching in survive-minimalism. in M. Putnam (ed). (2009). *Towards a Derivational Syntax: Survive Minimalism* . Amsterdam, John Benjamins Publishing Company.
- Putnam, M. and Stroik, T. (2013) *The Structural Design of language*. Cambridge, Cambridge University Press
- Reinhart, T. (1995) *Interface strategies*. OTS Working Papers in Linguistics TL-95-002, University of Utrecht.
- Reinhart, T. (2006) *Interface Strategies. Reference set computation*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Ross, J. R. (1967) Constraints on variables in syntax. <http://hdl.handle.net/1721.1/15166>
(letöltve 2015 január 5-én)
- Saussure, F. d. (1916/1977) *Cours de linguistique générale*. Glasgow. Fontana/Collins
- Schachter, P. (1977) Constraints on Coordination. *Language* 53 86-103.
- Skrabalova, H. (2003) *La syntexe de la coordination [conjP DP conjP DP]: comparaison entre le francais, le tchéque et L'anglais'*. Paper presented at the Workshop on Coordination, University Paris 7, 1 march, 2003
- Starke, M. (2001) *Move reduces to Merge: A Theory of Locality*. (doktori értekezés) elérhető a Lingbuzz-on
- Stroik, T. (2009) *Locality in Minimalist Syntax*. Massachusetts, MIT press.
- Stroik, T. (2009) The Numeration in Survive-minimalism. In: M. Putnam (szerk.). *Towards a Derivational Syntax: Survive Minimalism*. Amsterdam, John Benjamins Publishing Company.
- Surányi, B. (2011). *Freedom of Word Order and Domains for Movement: A flexible syntax of Hungarian*. (doktori disszertáció) [http:// real-d.mtak.hu/288](http://real-d.mtak.hu/288)
- Uriagereka, J. (2000) *Rhyme and Reason*. Cambridge, Massachusetts. MIT Press
- Webelhuth, G. (szerk.) (1992) *Government and Binding and the Minimalist Program*. Oxford, Blackwell.

Zeevat, H. W. (2014) *Language Production and Interpretation. Linguistics meets Cognition* (CRISPI). Leiden, Jacob Brill.